

Panzer Colours

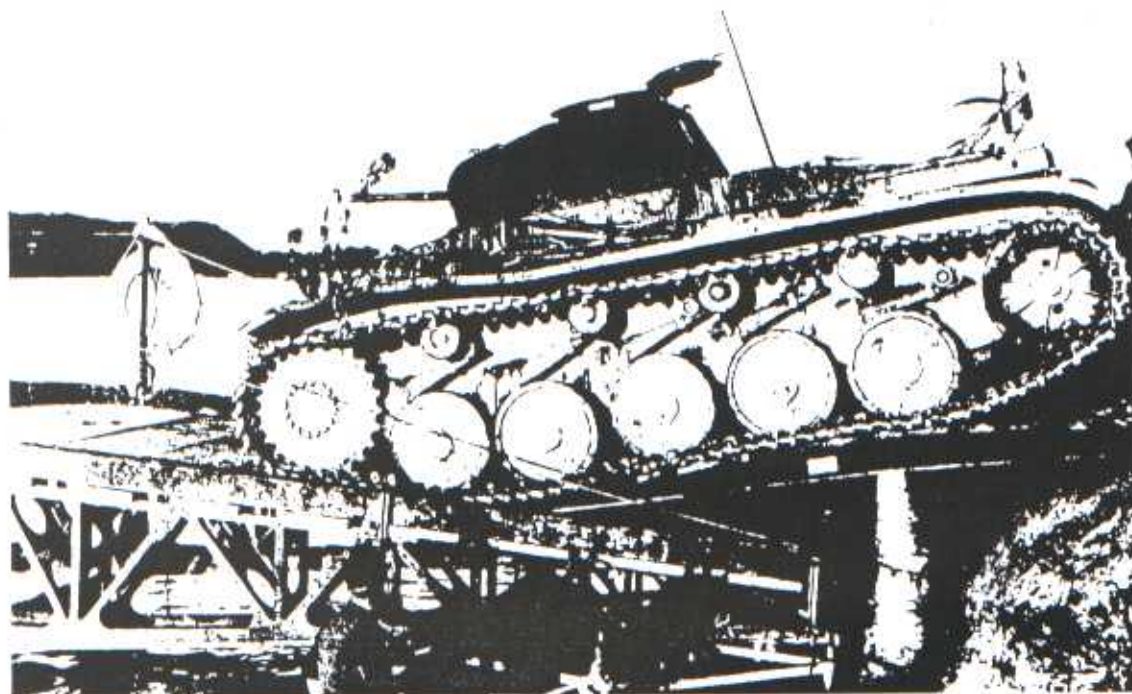

J. W. ROBEL
1995
1.1.95

JANUSZ LEDWOCH

Banzer Colours

część II

Wydawnictwo
Militaria

WARSZAWA 1995

W drugiej książce poświęconej malowaniu i oznakowaniu niemieckich pojazdów pancernych podczas II wojny światowej przedstawione zostały kolejne oryginalne wzory malowania czołgów, samochodów pancernych, transporterów, dział samobieżnych i samochodów. Książka zawiera głównie informacje dotyczące godła i oznaczeń niemieckich dywizji pancernych wojsk lądowych (Panzerwaffe).

Każda niemiecka dywizja pancerna posiadała własne godło pozwalające na odróżnienie pojazdów należących do tej jednostki od wozów bojowych z innych dywizji. Po sformowaniu dywizji pancernych *Waffen SS* także i te jednostki nosiły godła. Godło było także oznaką honorową, gdyż często zdarzało się, że otrzymywały je zasłużone jednostki *Panzerwaffe* i *Waffen SS*. O takim traktowaniu godła jednostki może świadczyć fakt, że niekiedy nowo powstałe dywizje, które wywodziły się z innych jednostek tego typu przyjmowały jako element własnego godła także część godła „starej” jednostki.

Niektóre dywizje przez cały okres istnienia miały niezmienną godła, natomiast bywało, że niektóre jednostki kilkakrotnie zmieniały swoje godła.

Godła najczęściej miały wielkość 100-250 mm i malowane były białą lub żółtą farbą. Sporadycznie godła malowano czerwoną i czarną farbą.

1. DYWIZJA PANCERNA

1. Dywizja Pancerna została sformowana 15 października 1935 roku w Weimarze (*IX Wehrkreis* – okręg wojskowy). Była to pierwsza jednostka tego typu w *Wehrmachcie*. W latach 1935-39 czołgi i inne wozy bojowe jednostki nie nosiły żadnych godła i oznaczeń wyróżniających tę jednostkę. Niektóre pododdziały samochodów pancernych 1. DPanc biorące udział w operacji zajęcia Sudetów miały malowane białe proste krzyże belkowe (*Balkenkreutz*).

W okresie kampanii wrześniowej i podczas na froncie zachodnim w maju i w czerwcu 1940 roku pojazdy 1. DPanc nosiły godło w postaci białego „liścia dębowego”.

Podczas ataku na ZSRS (operacja „*Barbarossa*”) dywizja jako godła używała ciemnożółtej litery „Y”. Ten typ znaku stosowano głównie jako oznaczenie czołgów, natomiast pojazdy pomocnicze (np. samochody) nosiły nadal „liście dębowe”. Stosowanie dwóch znaków zostało zatwierdzone przez OKH i pojazdy dywizji były tak malowane do końca wojny. W ostatnim roku wojny już tylko

sporadycznie malowano oznaczenia. Było to związane w dużą rotacją sprzętu i częstą praktyką przydzielania sprzętu z innych rozbitych czy rozproszonych jednostek.

1. DPanc brała udział w kampanii w Polsce. W składzie XVI Korpusu Pancernego nacierała ze Śląska na Warszawę i w kierunku przepraw przez Wisłę. Brała udział w bitwie nad Bzurą. W kampanii francuskiej walczyła w składzie XIX Korpusu Pancernego dowodzonego przez generała Guderiana. Atakowała na Sedan i Amies. Po okrążeniu wojsk alianckich w Belgii i północnej Francji dywizja walczyła w rejonie Dunkierki. Po przegrupowaniu 1. DPanc weszła w skład *Panzergruppe „Guderian”*. W czerwcu 1940 roku walczyła nad Sommą i brała udział w pościgu za rozbitymi wojskami francuskimi.

Podczas ataku na ZSRS 1. Dywizja Pancerna nacierała na Psków, Wielkie Łuki i dalej na Leningrad. W 1942 roku brała udział w ciężkich walkach obronnych pod Rzewem. Od stycznia do czerwca 1943 roku przebywała na odpoczynku we Francji. Od lipca do października 1943 roku 1. DPanc stacjonowała w Grecji. W listopadzie 1943 roku została przewieziona na Ukrainę. Walczyła pod Żytomierzem i w „kotle” pod Czerkasami. Poniosła duże straty pod Brodami (tzw. „kocioł Hubego”). W drugiej połowie 1944 roku operowała w południowej Polsce (Jasło-Sanok-Dukla) i w Karpatach. Do końca wojny walczyła na terenie Węgier i Austrii (m.in. nad Jez. Balaton i na przyczółku pod Komarno).

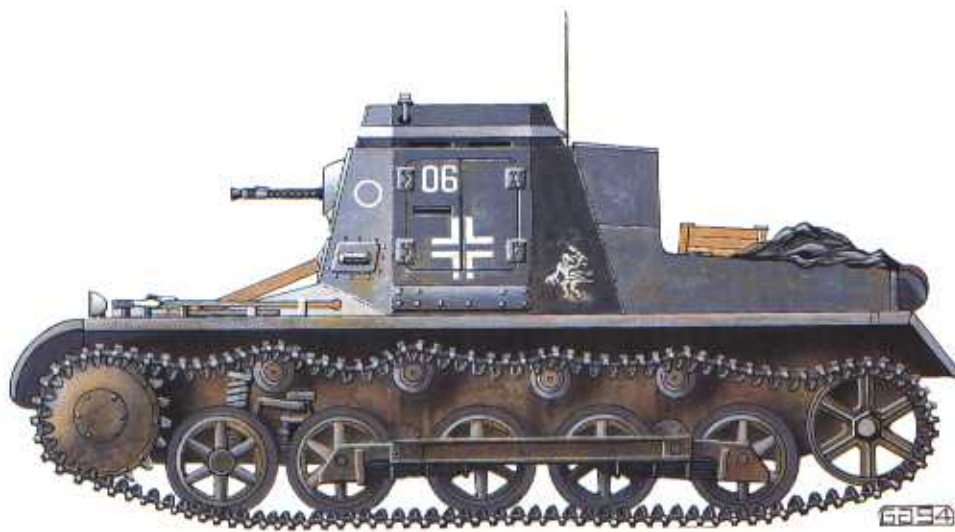
Sd Kfz 251/1 Ausf. B z 1. DPanc, Francja, 1940 rok. Godło „liść dębowy”. *Sd Kfz 251/1 Ausf. B of the 1. Panzer Division, France, 1940. Note "oak leaf" badge on the rear [Tank Museum]*

PzKpfw III (Sd Kfz 141) Ausf. J z 1. DPanc zniszczony Rzewem w lipcu 1942 roku, godło „Y”. *PzKpfw III (Sd Kfz 141) of the 1. Panzer Division destroyed near Rzeve, July 1942. Note 'Y' badge of the 1. Panzer Division [ADM]*

PzKpfw I Ausf. B (Sd Kfz 101) z 7. Pułku Pancernego, 10 DPanc, front wschodni, zima 1942 roku. PzKpfw I Ausf. B (Sd Kfz 101) of the 7. Panzer Regiment 10. Panzer Division, Eastern Front, Winter 1942

KIPzBfWg (typ 2 Kl B) z 11. DPanc, Balkany, wiosna 1941 roku. KIPzBfWg (2 Kl B) of the 11. Panzer Division, Balkans, Spring 1941

15 cm Panzerwerfer auf Sfl Sd Kfz 4/1, jednostka nieustalona, 1944 rok. 15 cm Panzerwerfer auf Sfl Sd Kfz 4/1, unit unknown, 1944

PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H z 2. DPanc, Francja 1944 rok, godło „trójząb”. *PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H of the 2. Panzer Division, France, 1944. Note 'trident' badge [Tank Museum]*

2. DYWIZJA PANCERNA

2. Dywizja Pancerna powstała tak jak i 1. DPanc 15 października 1935 roku. Po *Anschlussie* Austrii została przeniesiona do Wiednia (XVII. *Wehrkreis*).

W czasie kampanii w Polsce jednostka miała godło w postaci dwóch małych (20-30 mm średnicy) żółtych „kropek”. Identyczne godło nosiły pojazdy tej dywizji we Francji, w 1940 roku. W kampanii bałkańskiej czołgi 2. DPanc nosiły już nowe godło w postaci „Y” (litery „Y” i małej pionowej kreski malowanej zaraz obok „Y”). Godło malowane było kolorem żółtym. W połowie 1943 roku godło dywizji zmieniono na biały trójząb. Godło to było używane przez jednostkę do końca wojny.

Ciekawym znakiem graficznym były godła malowane na czołgach PzKpfw III służących w 6. kompanii 3. Pułku Pancernego. W czasie kampanii bałkańskiej czołgi poszczególnych kompanii miały malowane na wieżach godła w postaci kolorów „karcianych”.

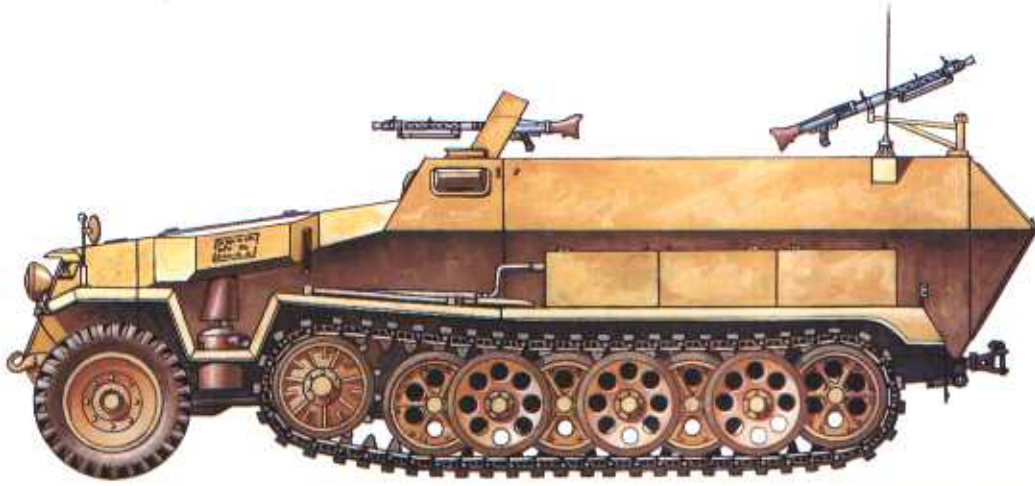
Szlak bojowy 2. DPanc rozpoczął się w Polsce. Dywizja działała na południu Polski walcząc m.in. z 10. Brygadą Pancerno-Motorową generała Maczka. Podczas kampanii francuskiej 2. DPanc walczyła obok 1. DPanc pod Sedanem, Dunkierką, nad Sommą i w Szampanii. Wiosną 1941 roku 2. Dywizja Pancerna brała udział w działaniach przeciwko Grecji. Po zakończeniu kam-

panii bałkańskiej dywizja aż do października 1941 roku znajdowała się w odwodzie. Na froncie wschodnim 2. DPanc nacierała na Moskwę (Klin, Krasna Polana), w 1942 roku walczyła pod Rzewem. W 1943 toczyła boje w okolicach Smoleńska oraz w bitwie kurskiej. Jesienią tegoż roku walczyła na Ukrainie. W styczniu 1944 roku 2. DPanc została wycofana do Francji. Po rozpoczęciu inwazji walczyła w Normandii i została prawie całkowicie zniszczona pod Falaise. We wrześniu odbudowana w rejonie Bitburga. W grudniu 1944 roku dywizja nacierała w Ardenach. W następnym roku (1945) walczyła nad Renem i na terenie zachodnich Czech.

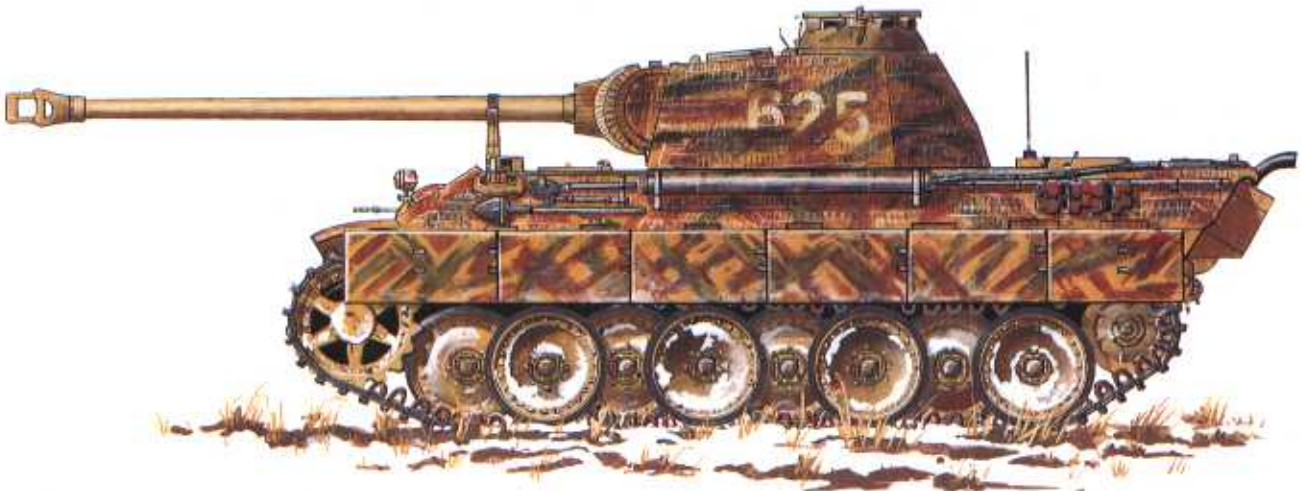
3. DYWIZJA PANCERNA

3. Dywizja Pancerna powstała 15 października 1935 roku w Berlinie. W okresie przedwojennym dywizja wielokrotnie uczestniczyła w defiladach. Była niejako „wizytówką” niemieckiej *Panzerwaffe*.

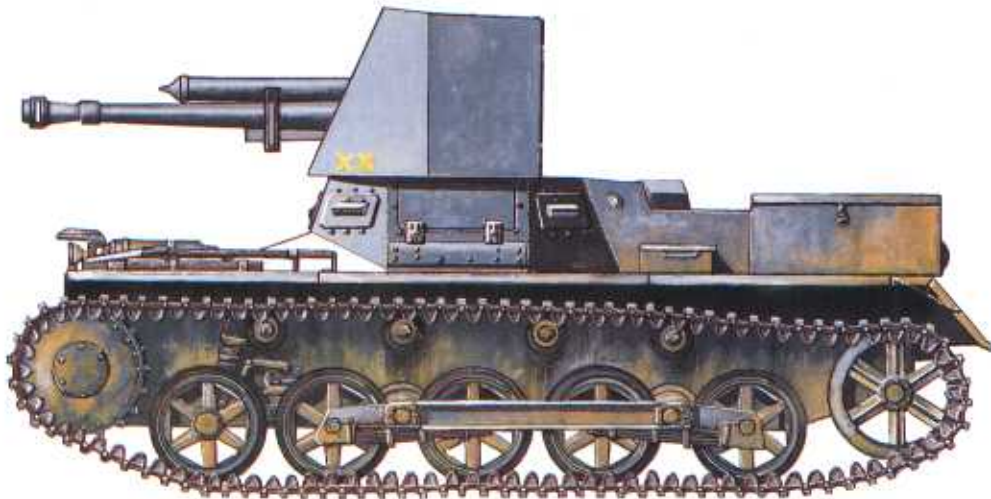
3. dywizja posiadała kilka typów godeł dywizyjnych. Najwcześniejszym było położone „E” (później ten znak był godłem 20. DPanc), nieco później pojazdy oznaczano odwróconym „Y” z dwoma pionowymi „beleczkami” u góry znaku. Ostatnim wreszcie znakiem był stylizowany herb Berlina.

Sd Kfz 251/1 Ausf. C z Pułku Grenadierów Pancernych SS „Der Führer” DGrenPanc SS „Das Reich”, Rosja 1943 rok. *Sd Kfz 251/1 Ausf. C of the SS-Panzer Grenadiere Regiment 'Der Führer' of the SS-Panzer Grenadiere Division 'Das Reich', Russia, 1943*

PzKpfw V (Sd Kfz 171) Ausf. A „Panther” z 5. DPanc SS „Wiking”, Polska 1944 rok. *PzKpfw V (SdKfz 171) Ausf. A 'Panther' of the 5. SS-Panzer Division 'Wiking', Poland 1944*

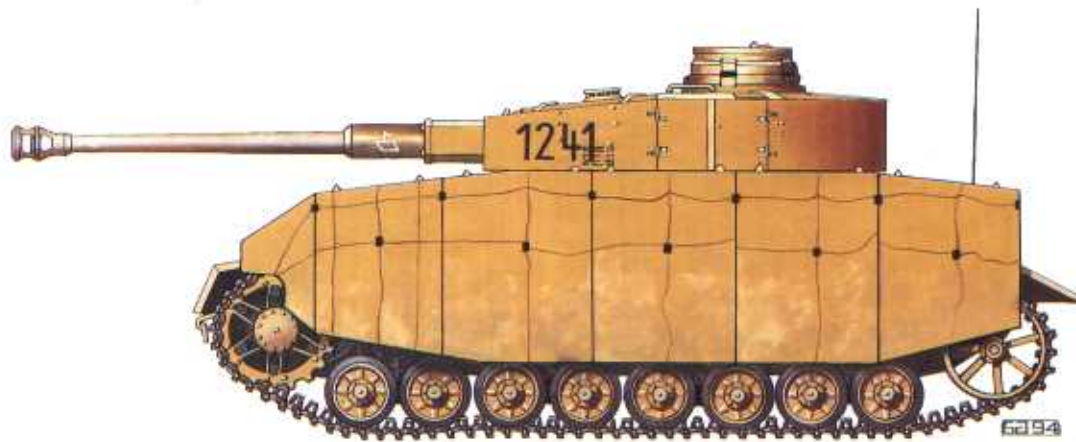
4,7 cm Sfl auf PzKpfw I Ausf. B z 41. Dywizjonu Niszczycieli Czołgów 11. Pułku Pancernego, 6. DPanc, front wschodni, 1941 rok. *4.7 cm Sfl auf PzKpfw I Ausf. B of the 41. Panzerjäger Abteilung 11. Panzer Regiment 6. Panzer Division, Eastern Front, 1941*

PzKpfw III (Sd Kfz 141) Ausf. J i pojazdy z 2. DPanc, front wschodni, 1941 rok. PzKpfw III (Sd Kfz 141) Ausf. J tanks and vehicles of the 2. Panzer Division, Eastern Front, 1941 [ADM]

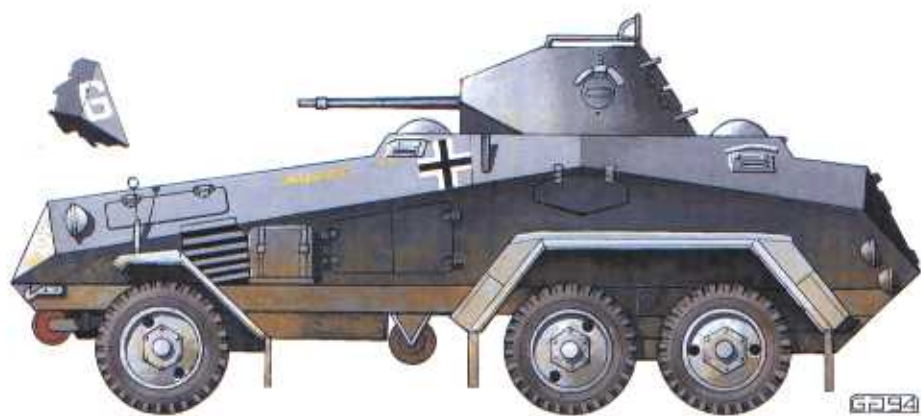
PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H z 3. DPanc, front wschodni, 1944 roku. Na wieży czołgu namalowane godło dywizji. PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H of the 5. Panzer Regiment, 3. Panzer Division, Eastern Front, 1944. Note divisional sikh is painted on the turret

PzKpfw IV Ausf. H (Sd Kfz 161/2) z 26. DPanc, Włochy, 1944 rok. *PzKpfw IV Ausf. H (Sd Kfz 161/2) of the 26. Panzer Division, Italy, 1944*

PzKpfw IV Ausf. H (Sd Kfz 161/2) z 3. DPanc, Polska, zima 1945 roku. *PzKpfw IV Ausf. H (Sd Kfz 161/2) of the 3. Panzer Division, Poland, Winter 1945*

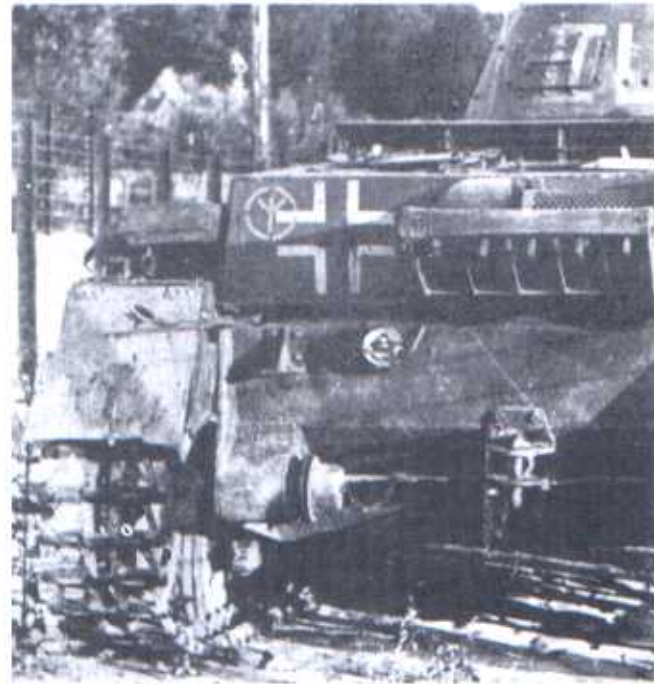
Sd Kfz 231 (6x4) z 2. DPanc, front zachodni, 1940 rok. *Sd Kfz 231 (6x4) of the 2. Panzer Division, Western Front, 1940*

Dywizja rozpoczęła wojnę w składzie XIX. Korpusu Pancernego. Działała na Pomorzu, później nacierała na Brześć. W czasie kampanii na Zachodzie operowała na terenie Belgii (Gembloux) i Francji. Na froncie wschodnim walczyła m.in. pod Smoleńskiem, Kijowem (wrzesień 1941 roku) i Tula. W 1942 roku nacierała na Charków i atakowała Kaukaz. Zimą 1943 roku dywizja broniła pozycji nad rzeką Doniec i pod Stalino. W czasie bitwy kurskiej atakowała od południa na miasto Orzeł, w sierpniu 1943 roku 3. DPanc bezskutecznie broniła Charkowa. Jesienią 1943 roku dywizja walczyła pod Kijowem. Wiosną 1944 roku na południowej Ukrainie, a od sierpnia w Polsce. W 1945 roku na froncie węgierskim i w Polsce (Pomorze). Dywizja kapitulowała w Austrii.

4. DYWIZJA PANCERNA

4. Dywizja Pancerna została sformowana 10 października 1938 roku w Würzburgu (*IX. Wehrkreis*).

Czołgi i inne pojazdy 4. DPanc w 1939 roku nosiły godło w postaci trójramiennego gwiazdy, w 1940 nosiły oznaczenie w postaci żółtego „Y” wpisanego w okrąg (także namalowanego żółtą farbą). Ostatni typ znaku to żółte odwrócone „Y” i trzy pionowe „belecзки” umieszczone u góry znaku.

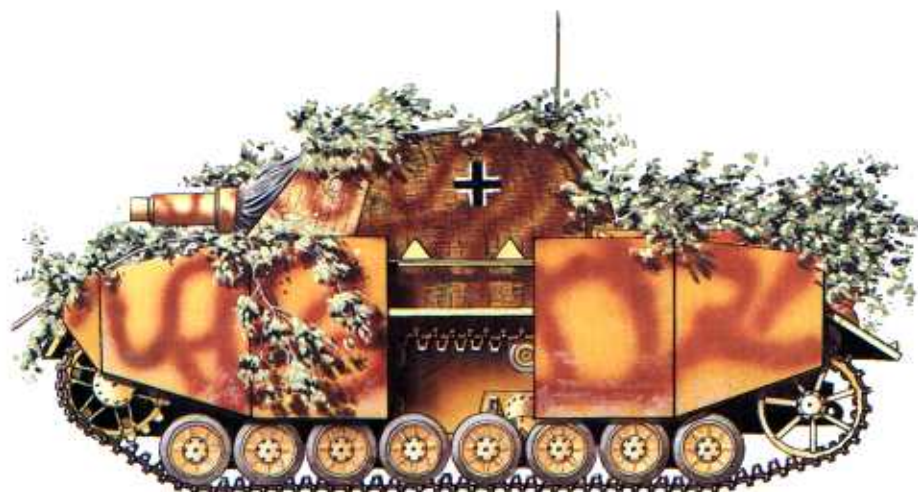
PzKpfw I (Sd Kfz 101) Ausf. B z plutonu rozpoznawczego 2. Batalionu 36. Pułku Pancernego, 4. DPanc. Po lewej stronie godło dywizji. PzKpfw I (Sd Kfz 101) Ausf. B of the Aufklärungs Zug II. Abt., 36. Panzer Regiment, 4. Panzer Division. Note on the left is a divisional symbol [National Archives, Washington DC]

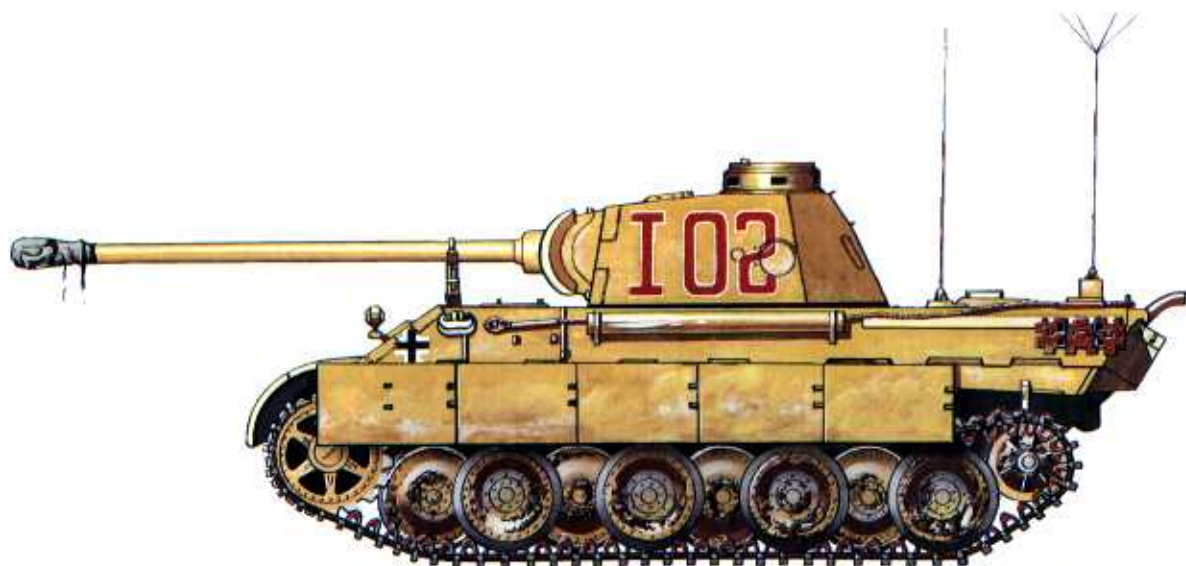
Czołgi PzKpfw II (Sd Kfz 121) Ausf. b z 3. DPanc, Praga, marzec 1939 rok. Czołgi nie mają godła. PzKpfw II (Sd Kfz 121) Ausf. b tanks of the 3. Panzer Division, Prague, March 1939. Note tanks without divisional badge [ADM]

Opel Typ 3,6-36S (4x2) „Blitz” z 605. Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej, Afrika Korps, Gazala, maj 1942 roku. Opel Typ 3,6-36S (4x2) 'Blitz' of the 605. Flak Abteilung, DAK, Gazala, May 1942

Sturmpanzer IV (Sd Kfz 166) „Brumbär” z 219. Dywizjonu Dział Szturmowych, Włochy, 1944 rok. Sturmpanzer IV (Sd Kfz 166) 'Brumbär' of the 219. Sturmpanzerabteilung, Italy, 1944

Befehlspanzer mit 7,5 cm KwK 42 L/70 (Sd Kfz 267) z dowództwa 26. DPanc, Włochy, 1944 rok. Befehlspanzer mit 7,5 cm KwK 42 L/70 (Sd Kfz 267) of the HQ 26. Panzer Division, Italy, 1944

PzKpfw IV (Sd Kfz 161) Ausf. D z 5. DPanc, Francja, maj 1940 roku. *PzKpfw IV (Sd Kfz 161) Ausf. D of the 5. Panzer Division, France, May 1940. Note old divisional symbol [Tank Museum]*

Chrzest bojowy jednostki 4. DPanc przeszły 1 września 1939 roku pod Mokrą, później 4. DPanc próbowała zdobyć Warszawę i walczyła nad Bzurą. W czasie kampanii na Zachodzie dywizja walczyła w Belgii, a później w składzie *Panzergruppe „Kleist“* we Francji. Uczestniczyła w przygotowaniach do inwazji na Wielką Brytanię. W latach 1940-1941 stacjonowała w Niemczech i w zachodniej Francji. W czasie kampanii na Bałkanach 4. DPanc była w rezerwie OKW. W czasie operacji „*Barbarossa*” operowała na środkowym odcinku frontu (Homel, Kijów, Tula). Zimą 1942 roku walczyła w rejonie Orła i Siewierska, zaś w następnym roku pod Rzewem, Smoleńskiem i Kurskiem. Zimą 1944 roku na Ukrainie i Białorusi. Latem 1944 roku 4. DPanc została okrążona w Kurlandii. Część dywizji ewakuowano morzem do Prus Wschodnich. Walczyła w obronie Cdańska.

5. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została sformowana 24 listopada 1938 roku w Opolu (Oppeln) w składzie VIII. Okręgu Wojskowego.

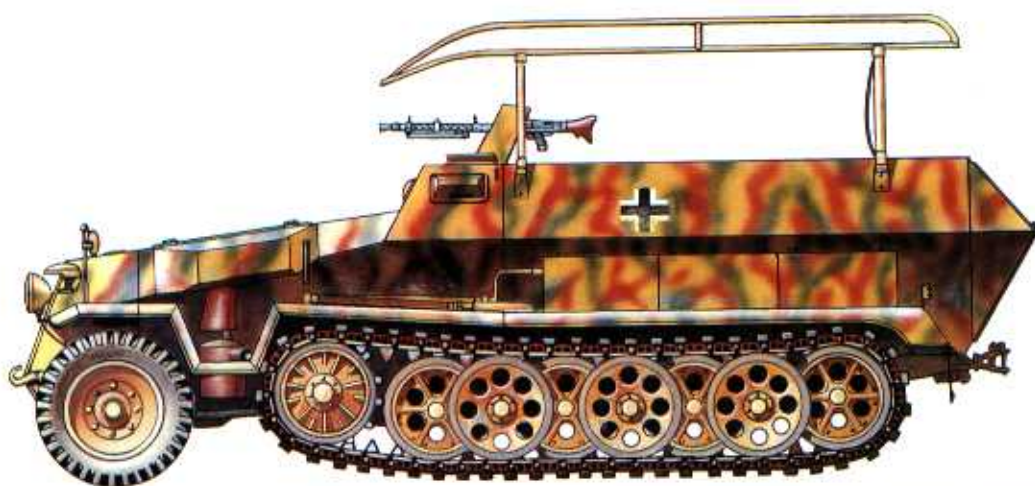
Najczęściej stosowanym godłem była żółta „X”. W latach 1939-1940 stosowano też oznaczenie w postaci odwróconej litery „Y” z punktem umieszczonym u podstawy znaku. Godło malowano żółtą farbą.

Nowe godło 5. DPanc, front wschodni, 1942 rok (PzKpfw III Ausf. J). *New divisional symbol of the 5. Panzer Division painted on PzKpfw III Ausf. J tank, Eastern Front, 1942 [ADM]*

PzKpfw 38 (t) Ausf. G z 22. DPanc, front wschodni, 1942 rok. PzKpfw 38 (t) Ausf. G of the 22. Panzer Division, Eastern Front, 1942

Sd Kfz 251/6 Ausf. C dowódcy XXXIX. Korpusu Pancernego gen. por. Schönemanna, Rosja, 1943 rok. Sd Kfz 251/6 Ausf. C of the CO XXXIX. Panzer Korps General Leutnant Schönemann

PzKpfw I (Sd Kfz 101) Ausf. A z 36. Pułku Pancernego, 4. DPanc, Gembloux, Belgia, maj 1940 roku. PzKpfw I (Sd Kfz 101) Ausf. A of the 36. Panzer Regiment 4. Panzer Division, Gembloux Belgium, May 1940

7. DYWIZJA PANCERNA

7. Dywizja Pancerna powstała na bazie 2. Dywizji Lekkiej (sformowana 18 października 1939 roku).

Jednostki sławnej rommlowskiej 7. DPanc początkowo nosiły godło w postaci odwróconego „Y” z trzema punktami namalowanymi żółtą farbą. Później godłem 7. DPanc była żółta litera „Y”.

W czasie kampanii francuskiej 7. DPanc (dowodzona przez gen. majora Erwina Rommla) przełamała front pod Sedanem i po sforsowaniu Mozy ścigała wojska alianckie (m.in. bitwa pod Arras); w drugiej fazie kampanii operowała na wybrzeżu (Calais, Cherbourg, St. Nazaire). 7. DPanc brała też udział w przygotowaniach do inwazji na Wlk. Brytanię.

W czasie operacji „Barbarossa” początkowo walczyła na Litwie i Białorusi, później dywizja atakowała Moskwę. Zimą 1942 roku broniła pozycji pod Rzewem. W lipcu 1942 roku została wycofana z frontu na wypoczynek do Francji (Niert). W listopadzie 1942 roku brała udział w zajęciu Tuluzy i okupacji południowej Francji. Zimą 1943 roku walczyła ponownie na froncie wschodnim nad rzeką Doniec i pod Charkowem. Dywizja brała udział w bitwie kurskiej. Jesienią 1943 roku 7. DPanc brała udział w walkach

PzKpfw II (Sd Kfz 121) Ausf. F z 7. DPanc, front wschodni, zima 1941-1942. PzKpfw II (Sd Kfz 121) Ausf. F of the 7. Panzer Division, Eastern Front, Winter 1941-1942 [ADM]

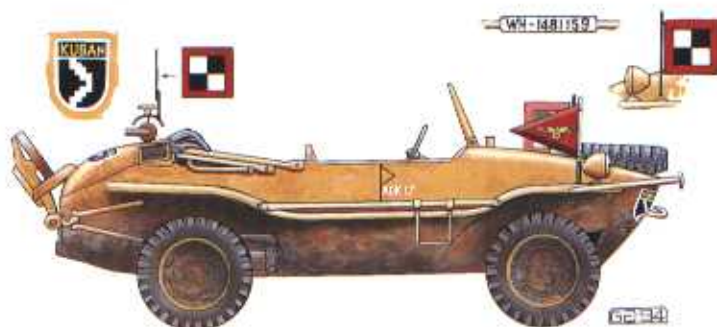
PzKpfw 38 (t) Ausf. C z 7. DPanc, Litwa, lipiec 1941 roku. PzKpfw 38 (t) Ausf. C of the 7. Panzer Division, Lithuania, July 1941 [ADM]

Kfz 15 z Wach Battalion „General Göring”, Norwegia, maj 1940 roku. *Kfz 15 staff car of the Wach Battalion 'General Göring', Norway, May 1940*

Horch 1a z pułku artylerii przeciwlotniczej „General Göring”, 1941 rok. *Horch 1a of the AA Artillery Regiment 'General Göring', 1941*

Kfz 69 Schwimmwagen z dowództwa 17. Armii, Kubań, Rosja, 1944 rok. *Kfz 69 Schwimmwagen of the HQ 17. Army, Kuban, Southern Russia, 1944*

PzKpfw III Ausf. N (Sd Kfz 141/2) z 3. Pułku Pancernego, 2. DPanc, Kursk, lipiec 1943 roku. *PzKpfw III Ausf. N (Sd Kfz 141/2) of the 3. Panzer Regiment 2. Panzer Division, Kursk, July 1943*

PzKpfw IV (Sd Kfz 161) Ausf. E z 8. DPanc, front wschodni, 1941 rok. *PzKpfw IV (Sd Kfz 161) Ausf. E of the 8. Panzer Division, Eastern Front, 1941 [ADM]*

pod Kijowem i Żytomierzem. W marcu 1944 roku okrążona pod Tarnopolem. Po uzupełnieniu strat w sierpniu 1944 roku walczyła na terenie Litwy i w Kurlandii. W październiku 1944 roku dywizja toczyła walki obronne w Kłajpedzie (Memel). W grudniu ewakuowana morzem do Prus Wschodnich (Gdańsk, Orzysz). Zimą 1945 roku walczyła w Prusach Wschodnich i na Pomorzu Gdańskim (Łębork, Gdańsk, Tczew), resztki dywizji znalazły się na Helu. Część personelu ewakuowana do Świnoujścia (Swinemünde) walczyła w Meklemburgii (Schwerin).

8. DYWIZJA PANCERNA

8. Dywizja Pancerna została sformowana 16 października 1939 roku w Cottbus (*III. Wehrkreis*) ze składu 3. Dywizji Lekkiej.

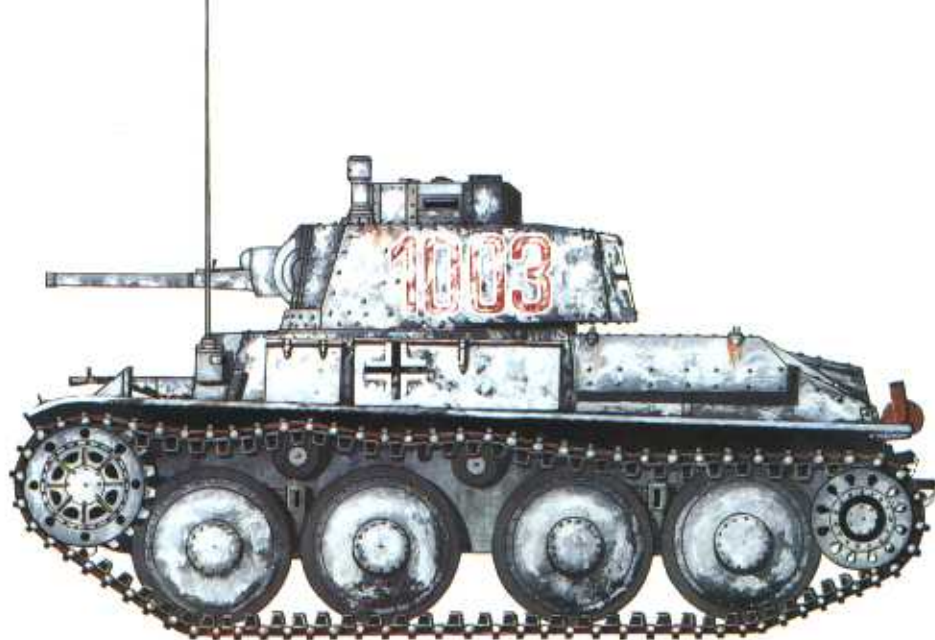
Godłem 8. Dywizji Pancernej było początkowo żółte „Y”, z żółtym punktem umieszczonym u góry znaku. W 1941 roku godło zmieniono na „Y” z pionową „beleczką” u dołu znaku.

W czasie kampanii francuskiej 8. DPanc walczyła w składzie XXXI. Korpusu Pancernego. Dywizja miała uczestniczyć w inwazji na Wlk. Brytanię. W kwietniu 1941 roku walczyła w Jugosławii. W czasie ataku na ZSRS

operowała w składzie Grupy Armii „Północ” (Ługa, Wielkie Łuki, Psków). W 1942 roku dywizja brała udział w działaniach na froncie leningradzkim (Holm). 8. Dywizja Pancerna walczyła też pod Witebskiem, Smoleńskiem i Orłem oraz jesienią 1943 roku pod Kijowem. W 1944 roku dywizja walczyła na Ukrainie (Brody, Lwów) i w Karpatach (Przełęcz Dukielska). Od października 1944 roku na wypoczynku w Słowacji. W grudniu weszła do akcji w Budapeszcie. W 1945 roku walczyła na Dolnym Śląsku (Lubań, Głogów) oraz na Morawach.

PzKpfw 38 (t) Ausf. C z 8. DPanc, front wschodni, 1941 rok. *PzKpfw 38 (t) Ausf. C of the 8. Panzer Division, Eastern Front, 1941 [Tank Museum]*

PzKpfw 38 (t) Ausf. E/F z 7. DPanc, front wschodni, 1941 rok. *PzKpfw 38 (t) Ausf. E/F of the 7. Panzer Division, Eastern Front, 1941*

PzKpfw 38 (t) Ausf. C z 8. DPanc, front wschodni, 1941 rok. *PzKpfw 38 (t) Ausf. C of the 8. Panzer Division, Eastern Front, 1941*

PzKpfw 38 (t) Ausf. E/F z 21. Pulku Pancernego 20. DPanc, Rosja, wiosna 1942 roku. *PzKpfw 38 (t) Ausf. E/F of the 21. Panzer Regiment 20. Panzer Division, Russia, Spring 1942*

9. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została utworzona 3 stycznia 1940 roku w Wiedniu (XVII. Wehrkreis) z jednostek 4. Dywizji Lekkiej.

Godłem 9. Dywizji Pancernej była żółta litera „Y” i dwa punkty umieszczone u góry znaku. W 1939 roku prawdopodobnie używano też godła geometrycznego, lecz brak jest dokładnych informacji na ten temat. W 1941 roku godło zmieniono wprowadzając w miejsce punktów dwie prostokątne „belecзки” umieszczone u podstawy litery „Y”.

Podczas kampanii na froncie zachodnim w 1940 roku dywizja działała na terenie Holandii i Belgii. W czerwcu uczestniczyła w walkach we Francji. We wrześniu dywizja została wycofana do Wiednia i Polski. Wiosną 1941 roku jednostka brała udział w operacjach na terenie Grecji i Jugosławii. W czasie kampanii w Rosji 9. DPanc działała na Ukrainie. W 1942 roku walczyła w okolicach Brańska, Kurska i Woroneża. Zimą 1943 roku operowała w okolicach Orła. Później 9. DPanc została wycofana z frontu na wypoczynek. W czasie bitwy kurskiej atakowała „Występ Kurski” od północy. Jesienią i zimą 1944 dywizja walczyła nad Dnieprem (Krzywy Róg, Nikopol, Stalino). W kwietniu 1944 roku dywizja została wycofana do Francji. Uzupelniona 155. Zapasową Dywizją Pancerną walczyła w Normandii. Zniszczona pod Falaise. Odbudowana jesienią 1944 roku. Walki pod Aachen i Geielkirchen. W listopadzie do dywizji włączono 105. Brygadę Pancerną. Dywizja brała udział w ofensywie w Ardenach. Do końca wojny dywizja operowała w zachodnich Niemczech. Zniszczona w Zagłębiu Ruhry.

10. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została sformowana w trybie mobilizacji alarmowej 1 kwietnia 1939 roku w Pradze (V. Wehrkreis).

Początkowo godłem 10. Dywizji Pancernej była żółta litera „Y” z trzema małymi kropkami. Nieoficjalnym godłem 7. Pułku Pancernego był żubr. W 1942 roku zmieniono „kropki” w godle dywizji na małe pionowe „belecзки”.

W czasie kampanii w Polsce 10. DPanc wspierała działania XIX. Korpusu Pancernego operującego na północy. Po zakończeniu działań wojennych dywizja została zgrupowana na Dolnym Śląsku. W maju i w czerwcu 1940 roku dywizja walczyła w XIX. Korpusie. Podczas ataku na ZSRS dywizja była przydzielona do Grupy Armii „Północ” i operowała głównie w rejonie Leningradu oraz Moskwy. W kwietniu 1942 roku dywizja została wycofana do Francji na wypoczynek. W sierpniu 1942 roku brała udział w odpieraniu alianckiego desantu w Dieppe, a w listopadzie brała udział w zajęciu i okupacji południowej Francji (Tulon, Marsylia). Zimą 1943 roku 10. Dywizja Pancerna została przerzucona do Tunezji. Całkowicie zniszczona w walkach wiosną 1943 roku. Jednostka nie została odtworzona.

Sd Kfz 251/1 Ausf. C i zdobyczny amerykański M3 Halftrack z 10. DPanc, Kasserine, 1943 rok. Na transporterze namalowane godło dywizji. Sd Kfz 251/1 Ausf. C and a captured US M3 Halftrack, Kasserine, 1943. Note divisional symbol painted on the Sd Kfz 251/1 [Tank Museum]

PzKpfw IV (Sd Kfz 161) Ausf. E z 11. DPanc, Balkany, 1941 roku. Czołg posiada oficjalne i „nieoficjalne” godło 11. DPanc. PzKpfw IV (Sd Kfz 161) Ausf. E of the 11. Panzer Division, Balkans, 1941. This vehicle carries official division signs and the 'ghost' unofficial division symbol [Tank Museum]

11. DYWIZJA PANCERNA

11. Dywizja Pancerna powstała 1 sierpnia 1940 roku na poligonie w Neuhammer (VIII. Wehrkreis) z 11. Brygady Strzelców (zmotoryzowanej), 5. Pułku Pancernego i innych jednostek.

Godłem jednostek 11. DPanc był żółty okrąg podzielony pionową kreską. Było to godło zatwierdzone przez OKW. Innym godłem był duszek (*gespenste*) malowany na wielu pojazdach tej dywizji obok nie lubianego znaku OKW.

Wiosną 1941 roku 11. DPanc brała udział w ataku na Jugosławię. Podczas ataku na ZSRS dywizja wchodziła w skład Grupy Armii „Południe”. Brała udział w walkach o Humań, później atakowała Wiaźmę i walczyła pod Moskwą. Zimą 1942 roku dywizja brała udział w walkach pod Czackiem. Latem 1942 roku 11. DPanc atakowała Woroneż. Dywizja uczestniczyła też w ciężkich walkach o Charków zimą 1943 roku. W czasie bitwy kurskiej znajdowała się w składzie południowego zgrupowania wojsk niemieckich. We wrześniu 1943 roku dywizja broniła Kremenczuka. Wyniszczona i zdziatkowana zimą 1944 roku została w maju 1944 roku wycofana do południowej Francji. Po uzupełnieniu strat dywizja została wycofana do Saary. Brała udział w ofensywie w Ardenach. W 1945 roku walczyła nad Renem.

12. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została sformowana 5 października 1940 roku w Szczecinie z jednostek 2. Dywizji Piechoty Zmotoryzowanej (II. Wehrkreis).

Godłem 12. Dywizji Pancernej był żółty okrąg podzielony na trzy części (pod kątem 120°).

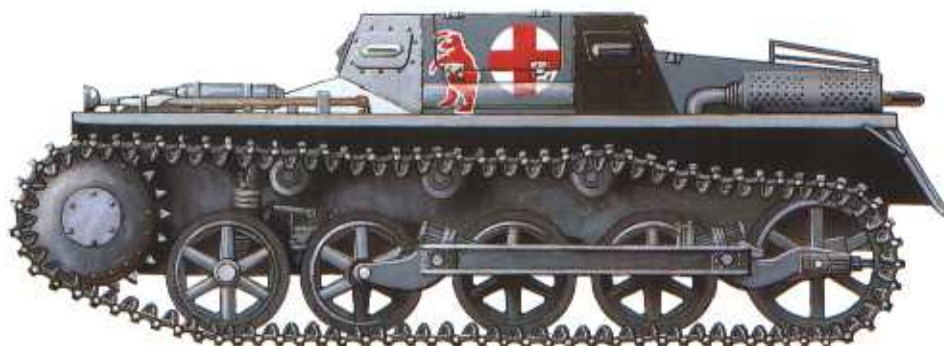
Dywizja walczyła w rejonie Mińska i Smoleńska. Później została przerzucona bardziej na północ atakując Wołchow i Leningrad. W styczniu 1942 wycofana z frontu do Estonii. Później uczestniczyła w bitwach pancernych pod Wołchowem. W marcu 1943 roku przeniesiona do Grupy Armii „Środek”. Brała udział w bitwach pod Homlem, Orlem. W lutym 1944 roku ponownie przerzucona na północ. Walki pod Ługą, Pskowem i Wielkimi Łukami. W lecie część dywizji została zniszczona pod Bobrujskiem. W sierpniu 1944 roku walczyła w Prusach Wschodnich. Dywizja została okrążona w Kurlandii.

13. DYWIZJA PANCERNA

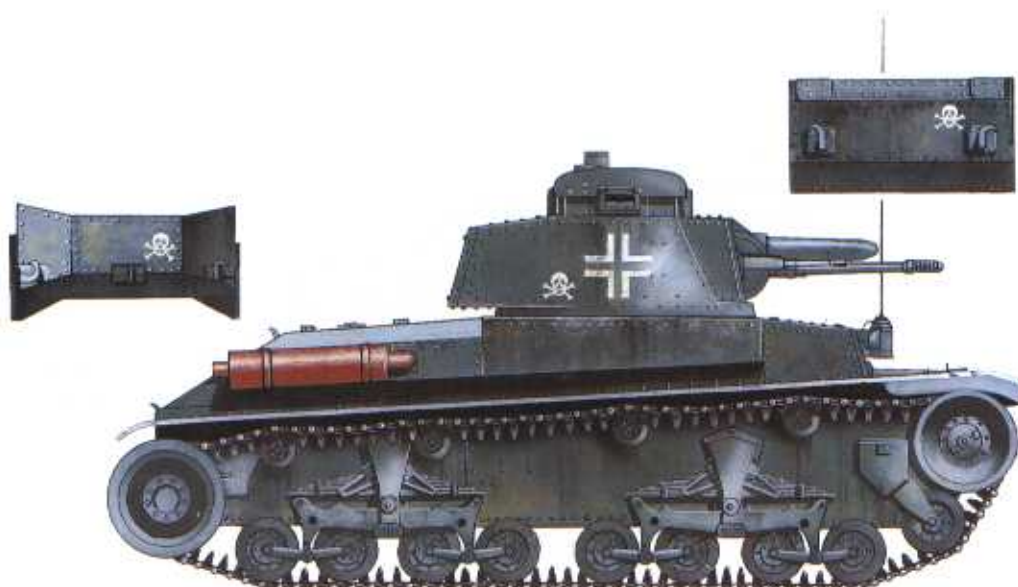
13. Dywizja Pancerna została sformowana 11 października 1940 roku w Magdeburgu i w Wiedniu (XI. i XVII. Wehrkreis) z jednostek 13. Dywizji Piechoty Zmotoryzowanej. Stacjonowała w Rumunii jako osłona pół

Flammpanzer II (Sd Kfz 122) „Flamingo” z 100. Batalionu Czołgów Miotaczy-Ognia, Smoleńsk, wrzesień 1941 roku. Flammpanzer II (Sd Kfz 122) 'Flamingo' of the 100. Flammpanzer Abteilung, Smolensk, September 1941

PzKpfw I Ausf. A (Sd Kfz 101) ambulans z 3. DPanc, Prusy Wschodnie, wiosna 1941 roku. PzKpfw I Ausf. A (Sd Kfz 101) ambulance of the 3. Panzer Division, East Prussia, Spring 1941

PzKpfw 35 (t) z DZmot SS „Totenkopf”, Francja, maj 1940 roku. PzKpfw 35 (t) of the SS-Division (motorised) 'Totenkopf', France, May 1940

Sd Kfz 251/1 Ausf. C z 22. DPanc, Rosja, 1942 rok. *Sd Kfz 251/1 Ausf. C of the 22. Panzer Division, Russia, 1942*

Sd Kfz 251/1 Ausf. D z 6. Pułku Pancernego 4. DPanc, Rosja, 1944 rok. *Sd Kfz 251/1 Ausf. D of the 6. Panzer Regiment 4. Panzer Division, Russia, 1944*

Sd Kfz 251/10 Ausf. D z 9. Pułku Grenadierów Pancernych SS „Germania”, 5. DPanc SS „Wiking”, Polska 1944 rok. *Sd Kfz 251/10 Ausf. D of the 9. SS-Panzergrenadiere Regiment 'Germania' 5. SS-Panzer Division 'Wiking', Poland, 1944*

PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H z 12. DPanc, front wschodni, 1944 rok. PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H of the 12. Panzer Division, Eastern Front, 1944 [Zbiory własne autora]

Zniszczony czołg PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H z 7. DPanc, Łotwa, wrzesień 1944 roku. A destroyed PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H of the 7. Panzer Division, Latvia, September 1944 [Zbiory własne autora]

naftowych w Ploeszti i jako jednostka instruktorska i szkolna zajmująca się treningiem jednostek pancernych armii rumuńskiej.

Godłem 13. Dywizji Pancerniej był żółty okrąg podzielony na cztery równe części. 13. DPanc atakowała na Ukrainie. Brała udział w bitwie pod Humanem, zaś w październiku 1941 roku w bojach o Kijów i Rostów nad Donem. Latem 1942 roku (operacja „Blau”) nacierała na Kaukaz. W styczniu 1943 roku wycofała się na Kubań. Później 13. DPanc broniła Krymu. Jesienią 1943 roku walczyła pod Krzywym Rogiem. Brała udział w próbie odblokowania jednostek okrążonych pod Czerkasami. W kwietniu 1944 roku walczyła w Mołdawii. W sierpniu 1944 roku dywizja została rozbita w Rumunii. Miesiąc później odtworzona w rejonie Wiednia. Walczyła pod Debreczynem. Okrążona i zniszczona w Budapeszcie. Resztki dywizji włączono do Dywizji Pancerniej „*Feldherrnhalle 2*”.

14. DYWIZJA PANCERNA

14. Dywizja Pancerna powstała 15 sierpnia 1940 roku w Königsbrück i na poligonie w Milowicach (*IV. Wehrkreis*).

Godłem dywizji było żółte „X” z daszkiem.

Chrzest bojowy jednostka przeszła podczas walk w czasie operacji „*Marita*”. 14. DPanc operowała w Słowenii i Serbii oraz atakowała Belgrad. Podczas ataku na ZSRS dywizja operowała na Ukrainie. Dywizja została całkowicie zniszczona pod Stalingradem. Odbudowana i zreorganizowana we Francji wiosną 1943 roku. Pod koniec 1943 roku ponownie trafiła na front wschodni. Walczyła pod Krzywym Rogiem i Kirowogradem. Okrążona pod Czerkasami. Wiosną 1944 roku broniła frontu nad Dniestrem i Bohem. W maju walczyła w Mołdawii. Po uzupełnieniu strat i odpoczynku dywizja trafiła na Litwę, a we wrześniu 1944 roku do Kurlandii. Okrążona w Kurlandii, 14. DPanc walczyła do maja 1945 roku.

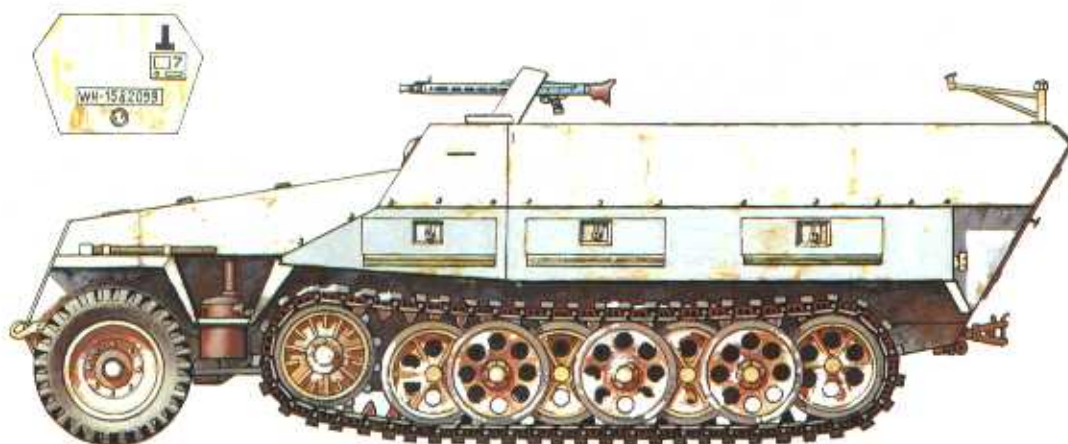
Pojazdy z 14. DPanc, godło dywizji namalowane na drzwiach samochodu Volkswagen Typ 82 „Kübelwagen”, front wschodni, 1944 rok. *A group of the vehicles of the 14. Panzer Division, Eastern Front, 1944. Note divisional symbol is painted on the car door of the leading Volkswagen Typ 82 'Kübelwagen' staff car [ADM]*

PzKpfw VI (Sd Kfz 181) Ausf. H1 „Tiger” z Dywizji Grenadierów Pancernych SS „Totenkopf”, Kursk, lipiec 1943 roku. *PzKpfw VI (Sd Kfz 181) Ausf. H1 „Tiger” of the SS-Panzer Grenadiere Division „Totenkopf”, Kursk, July 1943.*

PzKpfw 38 (t) Ausf. D z 25. Pułku Pancernego 7. DPanc, Francja, czerwiec 1940 roku. *PzKpfw 38 (t) Ausf. D of the 25. Panzer Regiment 7. Panzer Division, France, June 1940*

Sd Kfz 251/1 Ausf. D z 7. kompanii 7. Pułku Grenadierów Pancernych, 7. DPanc, Rosja 1943 rok. *Sd Kfz 251/1 Ausf. D of the 7. Coy 7. Panzergrenadiere Regiment 7. Panzer Division, Russia, 1943.*

15. DYWIZJA PANCERNA

15. Dywizja Pancerna została sformowana 1 listopada 1940 roku w Darmstadt/Landau (*XII. Wehrkreis*). Wiosną i latem 1941 roku dywizja została przerzucona do Afryki.

Godłem dywizji zatwierdzonym przez OKH był przekreślony trójkąt malowany farbą koloru czerwonego, czarnego lub białego. Czołgi 8. Pułku Pancernego 15. DPanc nosiły godło „*Wolfsangel*”. Podczas walk w Tunezji czołgi 15. DPanc nosiły „karciane” symbole. Brak jest informacji, czy było to oznaczenie batalionów czy też (co jest bardziej prawdopodobne) kompanii.

15. Dywizja Pancerna walczyła w Afryce. Początkowo walczyła w rejonie Tobruku i Sollum, zimą 1942 roku operowała w Libii. W 1942 roku brała udział w bitwie pod Gazalą, zdobyciu Tobruku, bitwie pod Mersa Matruh, walkach pod El Alamein. Po klęsce pod El Alamein dywizja wycofała się do Tunezji. Walczyła na „Linii Mareth” i pod Kasserine. Dywizja została całkowicie zniszczona w Tunezji. Z niedobitków 15. DPanc została utworzona 15. Dywizja Grenadierów Pancernych.

16. DYWIZJA PANCERNA

16. Dywizja Pancerna powstała 1 listopada 1940 roku w Münster z 16. Dywizji Piechoty.

Godłem 16. DPanc było żółte „Y” z pojedynczą poprzeczną belką.

Początkowo 16. DPanc stacjonowała na terenie Rumunii. Żołnierze dywizji brali udział w szkoleniu rumuńskich jednostek pancernych i zmotoryzowanych. Wiosną 1941 roku dywizja osłaniała granicę Bułgarii przed atakiem wojsk... tureckich. Na froncie wschodnim 16. DPanc walczyła w Grupie Armii „Południe” na Ukrainie. Brała udział w bitwie pod Humaniem i Kijowem. Dywizja została zniszczona podczas bitwy stalingradzkiej. W marcu 1943 roku odbudowana we Francji. W lipcu 1943 roku 16. DPanc została przetransportowana do Włoch, walczyła pod Salerno i nad rzeką Sangro. W październiku powróciła do Rosji. Zimą 1944 roku 16. DPanc brała udział w walkach pod Kijowem. Okrążona pod Czerkasami. Latem 1944 roku broniła frontu nad Wisłą. W grudniu 1944 roku połączona z 17. DPanc.

Uszkodzony czołg PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H z 16. DPanc na naczepie Sd Anh 116, Włochy, 1943 rok. A damaged PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H tank of the 16. Panzer Division on the Sd Anh 116 trailer, Italy, 1943 [ADM]

Sd Kfz 251/1 Ausf. B z 6. Pułku Piechoty Zmotoryzowanej 7. DPanc, Rosja, sierpień 1941 roku. *Sd Kfz 251/1 Ausf. B of the 6. Schützen Regiment 7. Panzer Division, Russia, August 1941*

Sd Kfz 251/7 Ausf. D jednostka nieustalona, Francja, 1944 rok. *Sd Kfz 251/7 Ausf. D, unknown unit, France, 1944*

Sd Kfz 251/1 Ausf. D z 13. DPanc, front wschodni, 1944 rok. *Sd Kfz 251/1 Ausf. D of the 13. Panzer Division, Eastern Front, 1944*

Pojazdy z 17. DPanc, front wschodni, 1941 rok. Godło dywizji namalowane na błotniku samochodu Wanderer W 14. *Vehicles of the 17. Panzer Division, Eastern Front, 1941. Note a divisional sign is painted on the fender of the Wanderer W 14 car [ADM]*

17. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została sformowana 1 listopada 1940 roku w Augsburgu z jednostek 27. Dywizji Piechoty.

Godłem dywizji było żółte „Y” z dwoma porzecznymi belkami. Nie są znane inne godła używane przez 17. DPanc.

Dywizja walczyła na froncie wschodnim. Początkowo w rejonie Smoleńska, później 17. DPanc została przezucona w rejon Kijowa. Zimą 1942 roku dywizja walczyła pod Moskwą; później pod Orłem. Pod koniec roku jednostka trafiła na front stalingradzki. Zimą 1943 roku 17. Dywizja Pancerna brała udział w walkach o Charków. Później broniła frontu nad Doncem i Donem. Jesienią walczyła pod Winnicą i Chersoniem. Okrążona pod Czerkasami, dywizja poniosła duże straty. W marcu 1944 roku ponownie okrążona. W 1944 roku 17. Dywizja Pancerna walczyła w Polsce m.in. we wrześniu 1944 roku pod Baranowem. Pod koniec roku przeformowana i połączona z 16. DPanc. Zimą 1945 roku walczyła w rejonie Kielc, Głogowa. Rozbita na Morawach wiosną 1945 roku.

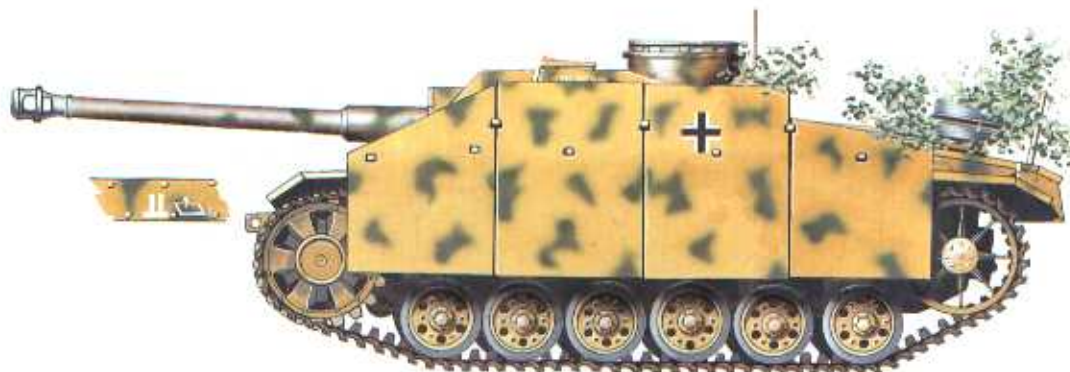
PzKpfw III (Sd Kfz 141) Ausf. J z 18. DPanc, front wschodni, 1943 rok. *PzKpfw III (Sd Kfz 141) Ausf. J of the 18. Panzer Division, Eastern Front, 1943*

Jagdpanzer VI (Sd Kfz 186) „Jagdtiger” z nieustalonej jednostki, Alzacja, 1945 rok. *Jagdpanzer VI (Sd Kfz 186) 'Jagdtiger' of the unknown unit, Alsace, 1945*

Sd Kfz 221 (4x4) jednostka nieustalona, front wschodni 1941 rok. *Sd Kfz 221 (4x4) of the unknown unit, Eastern Front, 1941*

StuG 40 (142/1) Ausf. F8 z Dyw. Gren. Pancernych SS „Das Reich”, front wschodni, 1943 rok. *StuG 40 (Sd Kfz 142/1) Ausf. F8 of the SS-Panzer Grenadiere Division 'Das Reich' Eastern Front, 1943*

18. DYWIZJA PANCERNA

18. Dywizja Pancerna powstała 26 października 1940 roku w Leasing (*IV. Wehrkreis*) z jednostek 4. i 14. Dywizji Piechoty.

Godłem 18. DPanc była żółta litera „Y” z trzema poprzecznymi belkami. W składzie jednostki znajdowała się też 18. Brygada Pancerna mająca na uzbrojeniu czołgi pływające (*Tauchpanzer*). Godłem brygady była także tarcza herbowa z godłem *Panzerwaffe* („*Totenkopf*”) i falami. Nie był to jednak oficjalny symbol dywizji uznany i rejestrowany przez OKW.

Szlak bojowy 18. DPanc rozpoczął się od forsowania po dnie rzeki Bug podczas ataku na ZSRS. Dalej jednostki dywizji brały udział w walkach pod Smoleńskiem, Briańskiem, a zimą 1942 roku pod Jefremowem. W 1942 roku dywizja znajdowała się w rejonie Orla. Podczas bitwy kurskiej atakowała od północy. Jesienią 1943 roku walczyła pod Briańskiem i Orszą. Całkowicie rozbita pod Witebskiem, została zreorganizowana na Litwie jako 18. Dywizja Artylerii.

19. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została sformowana 1 listopada 1940 roku (*XI. Wehrkreis*) w Hanowerze z 19. Dywizji Piechoty. Dywizja walczyła na froncie wschodnim.

Godłem dywizji był znak myśliwski „*Wolfsangel*” malowany kolorem żółtym.

19. Dywizja Pancerna działała w Grupie Armii „Środek” w rejonie Mińska, Smoleńska i Wielkich Łuków. Dywizja nacierała na Moskwę. W 1942 roku jednostka toczyła walki pod Iuchniowem, Orlem. W grudniu 1942 roku dywizja została przerzucona na Ukrainę (Starobielsk, Millerowo). Zimą 1943 roku 19. DPanc walczyła o Charków. W lipcu 1943 roku dywizja brała udział w bitwie na Łuku Kurskim. Następnie dywizja broniła Kijowa i walczyła na przyczółku pod Kaniowem. Okrążona pod Kamieńcem Podolskim. Ponownie okrążona pod Brodami („kocioł Hubego”). W maju 1944 roku wycofana do Holandii w celu uzupełnienia i wypoczynku. W lipcu 1944 roku dywizja brała udział w bitwie pancerniej pod Warszawą (Mińsk Mazowiecki-Siedlce). Niektóre jednostki 19. DPanc walczyły podczas Powstania Warszawskiego. Po rozpoczęciu sowieckiej ofensywy zimowej 1945 roku 19. DPanc broniła

PzKpfw 38 (t) Ausf. G z 27. Pułku Pancernego 19. DPanc, front wschodni, 1942 rok. PzKpfw 38 (t) Ausf. G of the 27. Panzer Regiment, 19. Panzer Division, Eastern Front, 1942

PzKpfw IV Ausf. G (Sd Kfz 161/1) z 6. DPanc, Kursk, lipiec 1943 roku. *PzKpfw IV Ausf. G (Sd Kfz 161/1) of the 6. Panzer Division, Kursk, July 1943*

PzKpfw III Ausf. H (Sd Kfz 141) z 11. DPanc, front wschodni, 1942 rok. *PzKpfw III Ausf. H (Sd Kfz 141) of the 11. Panzer Division, Eastern Front, Russia, 1942*

PzKpfw I Ausf. B (Sd Kfz 101) z 3. kompanii, 38. Pancernego Batalionu Saperów, 2. DPanc, Grecja, kwiecień 1941 roku. *PzKpfw I Ausf. B (Sd Kfz 101) of the 3. Coy 38. Panzer Pioniere Battalion 2. Panzer Division, Greece, April 1941*

21. DYWIZJA PANCERNA (I)

21. Dywizja Pancerna została sformowana w sierpniu 1941 roku z jednostek 5. Dywizji Lekkiej *Deutsches Afrika Korps*.

Godłem 21. Dywizji Pancernej była litera „D” malowana białą lub żółtą farbą. Niekiedy „D” miały poprzeczną poprzeczkę. Godło malowane było najczęściej bez użycia szablonu.

21. Dywizja Pancerna walczyła w Afryce Północnej, pod Gazalą, Tobrukiem, Mersa Matruh, El Alamein. Następnie została wycofała się do Tunezji, gdzie została rozbita w maju 1943 roku.

21. DYWIZJA PANCERNA (II)

Dywizja została utworzona latem 1943 roku z ewakuowanej z Afryki kadry 21. DPanc oraz jednostek *Schnell Brigade „West”* i 100. Pułku Pancernego. Dywizja dysponowała starszymi wersjami czołgów produkcji niemieckiej i sprzętem pochodzenia francuskiego.

Godłem 21. Dywizji Pancernej było „D” identyczne jak to, jakie stosowała w Afryce „stara” 21. Dywizja Pancerna.

Dywizja walczyła w Normandii, gdzie została zniszczona w „kotle” Falaise. Odbudowana we wrześniu 1944 roku w Lotaryngii (112. Brygada Pancerna). Walczyła w Saarze i Palatynacie. W 1945 roku 21. Dywizja Pancerna została przerzucona na front wschodni nad Odrę. Zniszczona pod Cottbus w maju 1945 roku.

PzKpfw 38 (t) Ausf. E/F z 22. DPanc, Krym, 1942 rok.
PzKpfw 38 (t) Ausf. E/F, Crimea, 1942

22. DYWIZJA PANCERNA

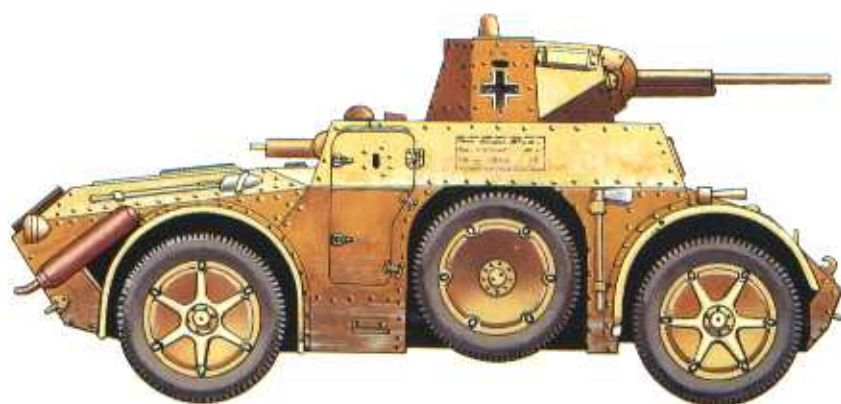
Dywizja powstała we wrześniu 1941 roku we Francji. W skład dywizji wchodził 204. Pułk Pancerny uzbrojony w czołgi francuskie, a później czeskie PzKpfw 38 (t). W marcu 1942 roku dywizja została przeniesiona na Krym.

Godłem 22. Dywizji Pancernej była ukośna strzała z dwoma poprzecznymi paskami.

22. Dywizja operowała na Krymie. W marcu 1942 walczyła o Teodozję, później toczyła boje o Kercz i Sewastopol. Po upadku Sewastopola walczyła nad Donem (Rostów, Woroneż). Zniszczona nad Donem pod Kalaćchem. Luźne grupy bojowe dywizji walczyły do marca 1943 roku. Resztki dywizji zostały włączone do 6. i 23. DPanc.

Sd Kfz 251/7 Ausf. D z 92. Batalionu Saperów, 20 DPanc, front wschodni, 1944 rok. *Sd Kfz 251/7 Ausf. D of the 92. Pioniere Abteilung, 20. Panzer Division, Eastern Front, 1944*

Panzerspürwagen AB41 201(i)|Autoblinda AB41|jednostka nieustalona, Balkany, 1943. *Panzerspürwagen AB 41 201(i) [Autoblinda AB 41], unknown unit, Balkans, 1943*

PzKpfw III Ausf. F (Sd Kfz 141) z 7. Pułku Pancernego 10. DPanc, front wschodni, 1941 rok. *PzKpfw III Ausf. F (Sd Kfz 141) of the 7. Panzer Regiment 10. Panzer Division, Eastern Front, 1941*

PzKpfw III Ausf. G (Sd Kfz 141) z 3. Pułku Pancernego, 2. DPanc, Grecja, kwiecień 1941 roku. *PzKpfw III Ausf. G (Sd Kfz 141) of the 3. Panzer Regiment 2. Panzer Division, Greece, April 1941*

23. DYWIZJA PANCERNA

23. Dywizja Pancerna została sformowana w październiku 1941 roku na poligonie Mailly-le-Camp i w Wersalu we Francji. Początkowo 201. Pułk Pancerny dywizji posiadał tylko czołgi produkcji francuskiej. W kwietniu 1942 roku dywizja została dyslokowana na front wschodni (Charków).

Oficjalnym, uznanym przez OKW godłem 23. Dywizji Pancernej była ukośna strzała z jedną poprzeczką. Jednak dywizja posiadała jeszcze jedno, nieoficjalne godło, którym była sylwetka Wieży Eiffla. Godła malowane były żółtą lub białą farbą.

Latem 1942 roku dywizja atakowała na Kaukaz. Walczyła w Stalingradzie. Odbudowana w Stalino, gdzie wzmocniona została jednostkami 22. DPanc. W 1943 roku dywizja walczyła nad Dnieprem. W następnym roku walczyła w Mołdawii m.in. pod Iassy. Latem 1944 roku 23. DPanc trafiła do Polski. Broniła frontu pod Sandomierzem i Baranowem. W październiku 1944 roku dywizja została przerzucona na Węgry. Walczyła pod Debreczynem i Nyiregyhaza. Broniła Budapesztu. Pod koniec wojny kontratakowała nad jeziorem Balaton i broniła Wiednia.

Sd Kfz 251/1 Ausf. C z 23. DPanc, Rosja, 1942 rok. Sd Kfz 251/1 Ausf. C of the 23. Panzer Division, Russia, 1942 [ADM]

24. DYWIZJA PANCERNA

24. Dywizja Pancerna powstała w listopadzie 1941 roku w Stalack w Prusach Wschodnich z jednostek 1. Dywizji Kawalerii. W lipcu 1942 roku dywizja została przerzucona na front.

Godło dywizji nawiązywało do „końskich” tradycji jednostki i przedstawiało jeźdźca w półokręgu. Po zniszczeniu dywizji w Stalingradzie odtworzona 24. DPanc

PzKpfw III (Sd Kfz 141) Ausf. J z 23. DPanc, Stalingrad, 1942 rok. PzKpfw III (Sd Kfz 141) Ausf. J of the 23. Panzer Division, Stalingrad, 1942. Note 'Ostkette' tracks [Tank Museum]

PzKpfw VI (Sd Kfz 181) Ausf. H1 (E) „Tiger” z 507. Batalionu Czołgów Ciężkich, Polska, wrzesień 1944 roku.
PzKpfw VI (Sd Kfz 181) Ausf. H1 (E) 'Tiger' of the 507. schwere Panzer Abteilung, Poland, September 1944

PzKpfw IV Ausf. H (Sd Kfz 161/2) z 9. Pułku Pancernego SS, 9. DPanc SS „Hohenstaufen”, Falaise, 20 sierpnia 1944 roku.
PzKpfw IV Ausf. H (Sd Kfz 161/2) of the 9. SS-Panzer Regiment, 9. SS-Panzer Division 'Hohenstaufen', Falaise, France, 20. August 1944

używała prostszego godła. W miejsce jeźdźca malowano ukośną poprzeczną belkę. Godła 24. DPanc malowane były żółtą i białą farbą.

24. Dywizja Pancerna walczyła latem 1942 roku w rejonie Orła, Kurska i Woroneża. Jesienią podjęła natarcie w celu przebicia się do oblężonego Stalingradu i rozerwania pierścienia okrążenia wokół miasta. Dywizja została zniszczona nad Donem. Odbudowana we Francji w 1943 roku. Od sierpnia do września 1943 roku stacjonowała we Włoszech. W następnym miesiącu została przerzucona na Ukrainę (Nikopol, Krzywy Róg, Nikołajew). W marcu 1944 roku dywizja walczyła w Mołdawii. W lipcu 1944 roku 24. DPanc trafiła na teren Polski (Sanok-Jasło-Dukla). Pod koniec roku jednostka toczyła ciężkie walki pod Debreczynem na Węgrzech i na Słowacji. W styczniu 1945 roku 24. DPanc została przetransportowana koleją do Prus Wschodnich. Walczyła w rejonie Olsztyna i Królewca. Zniszczona w kwietniu 1945 roku. Niedobitki jednostki zostały ewakuowane morzem do Schlezwigu-Holsztyna.

25. DYWIZJA PANCERNA

W skład 25. Dywizji Pancерnej weszły jednostki zapasowe *Panzerwaffe* stacjonujące w Norwegii. Dywizja została sformowana w lutym 1942 roku w Oslo. Ostatecznie dywizja została skompletowana w październiku 1942 roku. W sierpniu 1943 roku przeniesiona została do Francji na poligon Mailly-le-Camp. Początkowo wyposażenie jednostki stanowiły czołgi produkcji francuskiej m.in. 35S, 38H oraz 35R (odpowiednio Somua S-35, Hotchkiss H-35 i Renault R-35). Jesienią 1943 roku dywizja została wysłana na front wschodni.

Dywizja posiadała dwa godła, które zostały przedstawione na planszach barwnych. Oba typy godła były równolegle malowane na pojazdach bojowych.

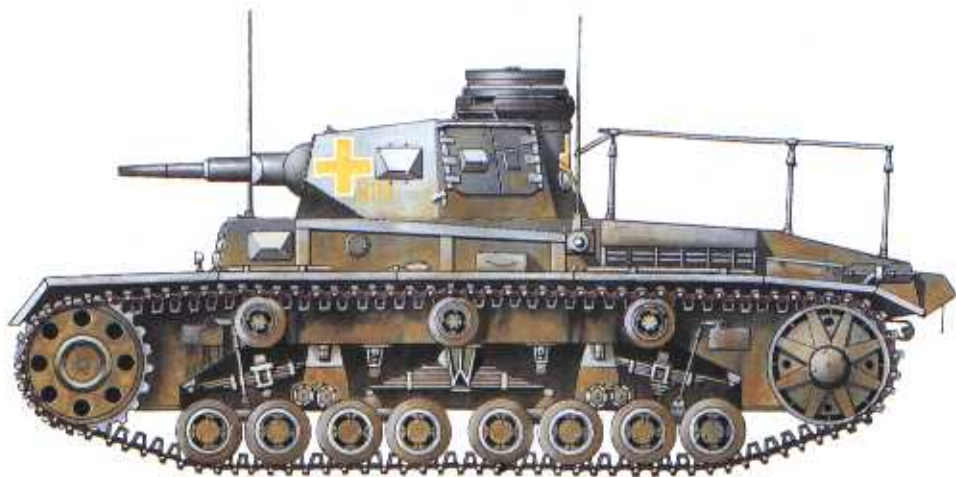
Na froncie wschodnim dywizja toczyła ciężkie walki pod Fastowem (od 7 listopada 1943 roku), Żytomierzem. Całkowicie zniszczona w tzw. „kotle Hubego”. Uratowała się tylko część *Kampfgruppe „Treuhampt”*. Dywizja została odtworzona w Danii (m.in. z jednostek nowej 27. DPanc). We wrześniu 1944 roku operowała na południe od Warszawy, pod Warką i Radomiem. W listopadzie do dywizji została włączona 104. Brygada Pancerna. W 1945 roku dywizja walczyła na froncie nad Odrą. W kwietniu 1945 roku 25. DPanc została przerzucona do Austrii. Kapitulowała pod Passau.

Zniszczony czołg PzKpfw IV (Sd Kfz 161/1) Ausf. H z 24. DPanc, Prusy Wschodnie, 1945 rok. A destroyed PzKpfw IV (Sd Kfz 161) Ausf. H of the 24. Panzer Division, East Prussia, 1945

PzKpfw I Ausf. B (Sd Kfz 101) z 25. Pułku Pancernego, 7. DPanc, Sedan, maj 1940 roku. *PzKpfw I Ausf. B (Sd Kfz 101) of the 25. Panzer Regiment 7. Panzer Division, Sedan, France, May 1940*

PzBfWg Ausf. D1 (Sd Kfz 267) z dowództwa 35. Pułku Pancernego, 4. DPanc, Polska, wrzesień 1939 roku. *PzBfWg Ausf. D1 (Sd Kfz 267) of the HQ of the 35. Panzer Regiment 4. Panzer Division, Poland, September 1939*

PzKpfw III Ausf. J (Sd Kfz 141) z 33. Pułku Pancernego 9. DPanc, Rosja, lato 1943 roku. *PzKpfw III Ausf. J (Sd Kfz 141) of the 33. Panzer Regiment 9. Panzer Division, Russia, Summer 1943*

PzKpfw V (Sd Kfz 171) Ausf. A „Panther” z 26. DPanc, Włochy, 1944 rok. PzKpfw V (Sd Kfz 171) Ausf. A 'Panther' of the 26. Panzer Division, Italy, 1944 [ADM]

26. DYWIZJA PANCERNA

26. Dywizja Pancerna została utworzona we wrześniu 1942 roku w Amiens we Francji z jednostek 23. Dywizji Piechoty.

Godłem jednostki była głowa rycerza teutońskiego w charakterystycznym hełmie. Godło było malowane białą farbą.

26. Dywizja Pancerna walczyła na froncie włoskim w Kalabrii, pod Salerno, Cassino, Rimini, Bolonia.

27. DYWIZJA PANCERNA (I)

Sformowana 12 września 1942 roku w Woroneżu na Ukrainie z jednostek zapasowych różnych dywizji pancernych (Panzerverband 700), głównie z 22. DPanc (Kampfgruppe „Michalik” – batalion grenadierów i batalion pancerny). Nie osiągnęła pełnych stanów etatowych gdy została użyta bojowo na froncie (Rosocz-Millerowo nad Donem).

Godłem dywizji było godło 22. DPanc; lecz z trzema, zamiast dwoma poprzecznymi belkami.

Dywizja została całkowicie rozbita i zniszczona nad Donem w 1943 roku. Nie została odbudowana.

27. DYWIZJA PANCERNA (II)

Formowanie tej dywizji rozpoczęto w połowie 1943 roku w Danii i we Francji. Nie ukończono organizacji jednostki, a poszczególne, już sformowane jednostki tej dywizji użyto jako uzupełnienia jednostek rozbitych na froncie wschodnim. Brak potwierdzonych informacji na temat godła tej dywizji.

116. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została utworzona na terenie północnej Francji m.in. z jednostek 179. Zapasowej DPanc. oraz 16. DGrenPanc.

Godłem dywizji był biały chart najczęściej malowany wewnątrz białej elipsy.

Dywizja walczyła w Normandii, została zniszczona pod Falaise, odbudowana we wrześniu 1944 roku w Aachen (m.in. w skład dywizji weszła 109. Brygada Pancerna). W grudniu 1944 roku 116. DPanc nacierała w Ardenach. Wiosną 1945 roku dywizja broniła frontu nad Renem. Zniszczona w Zagłębiu Ruhry.

232. DYWIZJA PANCERNA

Powstała w lutym 1945 roku z jednostek *Panzerfeldausbildungs Division* (zapasowej dywizji pancernej) „Tatra”. Dywizja miała tylko jednostki grenadierów i znikomą ilość czołgów. 232. DPanc została zniszczona w marcu 1945 roku nad Dunajem.

233. DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została sformowana w kwietniu 1945 roku w Aarhus w Danii z części jednostek dywizji „Holstein”. Nie ukończono formowania, walczyły tylko luźne grupy bojowe.

155. REZERWOWA DYWIZJA PANCERNA

Jednostka zapasowa stacjonująca we Francji używana jako uzupełnienie stanów innych jednostek *Panzerwaffe*.

179. REZERWOWA DYWIZJA PANCERNA

Dywizja została sformowana we Francji w połowie 1943 roku. Jednostki dywizji zostały użyte jako uzupełnienia innych dywizji pancernych m.in. 116. DPanc.

PANZER LEHR DIVISION (130. DYWIZJA PANCERNA)

Dywizja powstała jesienią 1943 roku na poligonie pancernym w Bergen w Niemczech. W skład jednostki weszły oddziały szkolne i instruktorskie (*Lehr*) broni pancernej. Dlatego też jednostka posiadała wyposażenie lepsze niż dywizje „frontowe” m.in. pełny stan transporterów opancerzonych i czołgów „Panther”.

Godłem dywizji była najczęściej stylizowana litera „L”. Wiosną 1944 roku *Panzer Lehr Division* brała udział w okupacji Węgier (operacja „Margerithe”). Dywizja przeszła chrzest bojowy podczas walk w Normandii latem 1944 roku. Prawie całkowicie zniszczona przez wojska 3. Armii USA. Jesienią 1944 roku *Panzer Lehr Division* została odtworzona, w grudniu 1944 roku brała udział w ofensywie w Ardenach. W styczniu 1945 roku nacierała w Górach

Panzer IV/70(V) (Sd Kfz 162/1) – Jagdpanzer IV ze 116. DPanc, Francja, 1944 rok. Panzer IV/70(V) (Sd Kfz 162/1) – Jagdpanzer IV of the 116. Panzer Division, France, 1944 [Tank Museum]

Eifel i w Alzacji. W marcu została przerzucona na Węgry, walczyła nad Jez. Balaton. W 1945 roku używano nazwy 130. Dywizja Pancerna.

DYWIZJA PANCERNA „NORWEGIA”

Dywizja powstała we wrześniu 1943 roku z jednostek zapasowych stacjonujących w Norwegii, które pozostały w Skandynawii po wymarszu 25. DPanc. W 1944 roku skadowana Panzer Division „Norwegen” została przeniesiona do Danii (Esbjerg) i tam użyta jako uzupełnienie... 25. DPanc.

Brak potwierdzonych informacji o godle jednostki.

W niektórych opracowaniach monograficznych *Panzer Division „Norwegen”* nazywana jest także 28. DPanc.

DYWIZJA PANCERNA „KEMPF”

Dywizja Pancerna „Kempf” (zwana inaczej *Panzer Verbande Ostpreusseni*) była improwizowaną jednostką pancerną sformowana 10 sierpnia 1939 roku. W skład dywizji wchodziły oddziały przydzielone z różnych jednostek.

Brak jest potwierdzonych informacji na temat godła tej dywizji. Być może niektóre pojazdy nosiły godła macierzystych dywizji (np. 7 Pułk Pancerny?).

Zamaskowane działo pancerne 8,8 cm Pak 43/1 auf GW III/IV (Sd Kfz 164) „Nashorn-Hornisse” z DPanc „Feldherrnhalle 1”, Węgry, 1944 rok. A well camouflaged SP Gun 8.8 cm Pak 43/1 auf GW III/IV (Sd Kfz 164) „Nashorn-Hornisse” of the „Feldherrnhalle” Division, Hungary, 1944 [Zbiory własne autora]

Dywizja „Kempf” została utworzona na terenie Prus Wschodnich z jednostek *Wehrmachtu* i *SS*. Działała w północnej Polsce i na Podlasiu. Po zakończeniu kampanii w Polsce jednostka została rozwiązana.

DYWIZJA PANCERNA „HOLSTEIN”

Sformowana w lutym 1945 roku z jednostek zapasowych i części 233. DPanc. Dywizja walczyła na terenie Pomorza Zachodniego i Meklemburgii. Po przebicciu się pod Szczecinem część dywizji walczyła pod Döberitz. Oddziały walczyły w Berlinie i w Poczdamie m.in. w składzie 18. DGren.

DYWIZJA PANCERNA „FELDHERRNHALLE 1”

Dywizja powstała na Węgrzech z przeformowanej 60. DGrenPanc.

Część pojazdów dywizji „*Feldherrnhalle 1*” nosiła znaki 60. DGrenPanc, inne pojazdy nie miały godła.

W październiku 1944 roku dywizja walczyła pod Debreczynom. Tam włączono do dywizji 109. Brygadę Pancerną. Dywizja została zniszczona podczas walk pod Komarno i w oblężonym Budapeszcie. Resztki jednostki zostały włączone do nowej dywizji „*Feldherrnhalle 2*”. W składzie dywizji „*Feldherrnhalle 1*” przejściowo znajdował się batalion czołgów ciężkich typu „*Tygrys*”.

DYWIZJA PANCERNA „FELDHERRNHALLE 2”

Dywizja „*Feldherrnhalle 2*” powstała w lutym 1945 roku z resztek rozbitych jednostek m.in. 13. DPanc. Dywizja została zniszczona w czasie walk w zachodnich Węgrzech.

Brak informacji o godłach jednostki.

Istniało także kilka improwizowanych dywizji pancernych utworzonych pod koniec wojny. Jednak w większości były to jednostki, które istniały tylko na papierze, zaś posiadały... kilka sprawnych czołgów. Takimi „dywizjami pancernymi” były m.in. DPanc „*Clausewitz*”, DPanc „*Nibelungen*”, DPanc „*Müncheberg*”, DPanc „*Schleisen*” (we Wrocławiu) i inne.

W trzeciej części publikacji nt. malowania niemieckich pojazdów pancernych zostaną omówione m.in. godła dywizji zmotoryzowanych i grenadierów pancernych, dywizji pancernych i grenadierów pancernych *Waffen SS*, dywizje „*Großdeutschland*”, „*Hermann Göring*”, *Führer Begleit Panzer Division*, *Führer Panzer Grenadier Division* i dywizje lekkie.

Nazwa koloru RAL	Federal Standard FS 595B	
Wehrmacht Olive	33275 – 33434	
Olive Grün RAL 6003	34082	
Grau RAL 7008	34227	
Grau (Panzer Grau) RAL 7027	36118 – 36176	
Afrika Korps Gelb (Braun Gelb) RAL 8000	33275 (?)	
Olive Grün RAL 8002	34150 – 34259	
Brun RAL 8012	30109	
Brun RAL 8017	30117	
Gelb Brun RAL 8020	32169 – 30257	

1943-45

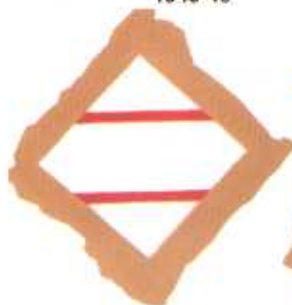
1942-43

1944-45

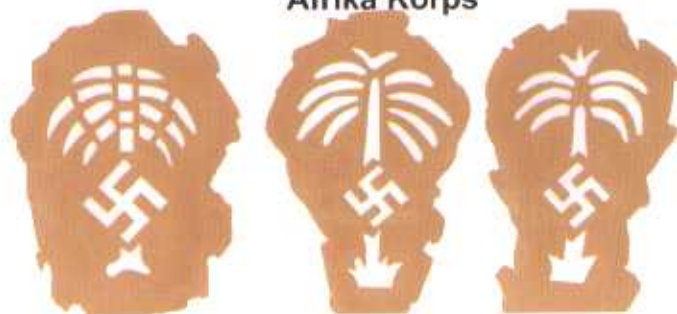
Panzer Lehr R.

Panzer Lehr
Regiment

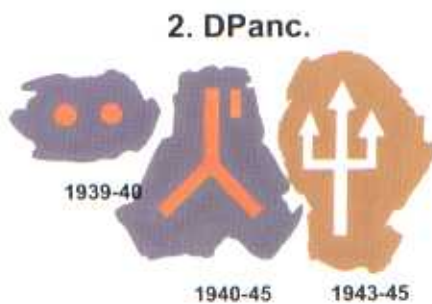

6. Pulk Panc.
1943-44

1940-45

1941-42
(Barbarossa)

1939-40

1940-45

1943-45

1939-40

1940-45

5. DPanc.

1943-45

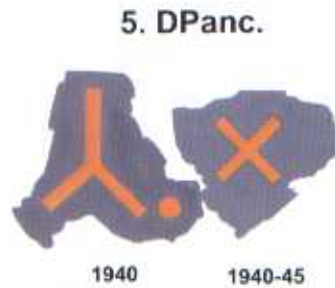
31. Pulk Pancerny

1940 (Francja)

1940-45

1939

1940

1940-45

1940

1941-45

1940-41

16. DPanc.

1940-45

17. DPanc.

1940-45

18. DPanc.

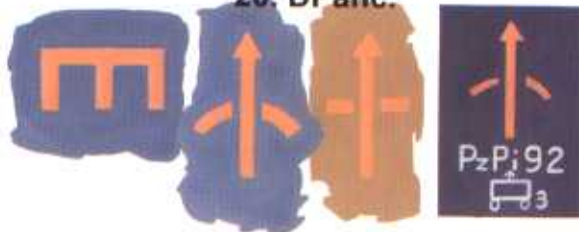
1941-43

19. DPanc.

1941-45

20. DPanc.

1942-45

92. Bat. Saperów

21. DPanc.

1941-43

22. DPanc.

1942

23. DPanc.

1942-45

24. DPanc.

1942-45

25. DPanc.

1942-45

7. DPanc.

1940

1941-45

8. DPanc.

1940

1941-45

9. DPanc.

1939

1940

1940-45

10. DPanc.

1940

1941-43

11. DPanc.

OKW

12. DPanc.

1940-45

13. DPanc.

1940-45

14. DPanc.

1940-45

15. DPanc.

1941-43